

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

2. Григоренко І. В. Концепти вини та винного у Чорнобильській катастрофі в українському мистецькому наративі пізньорадянського періоду (на матеріалі поем І. Драча та Б. Олійника). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. Вип. 33 (том 3). С. 34–37.
3. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т критики. Київ: Критика, 2005. С. 25.
4. СУМ: Словник української мови: в 11 т. / Редкол.: Білодід І. К. та ін. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. XI.
5. Black, M. More about metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought*, 1993 (2nd ed., p. 24). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
6. Lakoff, G. The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2nd ed., p. 51). Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1993.

УДК 2:811.161.2'38

Тетяна Чернецова

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Стилістичні можливості неозначено-особових речень базуються на здатності їхнього суб'єкта бути прихованим, комунікативно не визначеним для мовця й слухача. Тому до подібних структур удаються, коли необхідно звернути увагу адресата на лексичне вираження дієслівного головного члена. Формальна відсутність суб'єкта і його семантична нечіткість уможливають уживання таких речень у різних комунікативних ситуаціях: коли виконавець відомий чи невідомий, множинний чи одиничний.

Метою дослідження є виявлення стилістичного потенціалу неозначено-особових речень у романі Володимира Лиса «Століття Якова».

Виразальний потенціал актуалізованих у романі Володимира Лиса неозначено-особових речень корелює з конкретними комунікативними (жанровими, сюжетно-тематичними, індивідуальними художньо-естетичними, стилістичними) потребами автора. Такі синтаксичні структури допомагають розставляти смислові акценти, формувати ритм, стильовий колорит та емотивно-рефлексивне тло тексту.

Зазвичай неозначено-особові моделі використовуються в розповідних фрагментах, де передають інформацію про якісь факти, події, явища. В авторських відступах, спрямованих на поглиблення інформації про персонажа, подібні структури змінюють ритмічно-інтонаційні характеристики тексту. Іноді така неозначеність пронизує великі епізоди й слугує композиційним каркасом, синтаксичним засобом зв'язності елементів тексту, як-от: *Посиділи, погомоніли. По маленькій чарочці*

випили (Лис, с. 180). Семантично суб'єкт станів залишився невідомим, а увага максимально змістилася на самі стани та їх незаперечну констатацію.

Неозначено-особові речення продуктивно використовують як засіб утілення стильової домінанти розмовності, адже їх ритміка й семантичні акценти пов'язані з плином і колоритом усної розповіді, як-от: *Циганські (очі) — казали в селі* (Лис, с. 24); *Тебе заміж оддадуть за Вергуна, — прямо сказав він* (Лис, с. 24). Розмовність конструкцій реалізується в монологічному й діалогічному мовленні, комунікативною метою таких речень є повідомлення про дії та вчинки, поставлені в центр уваги.

Специфікація односкладних речень із неозначено-особовою семантикою достатньо широка. Вони доречні за потреби вказати на дію чи стан, викликані браком інформації про виконавця, сплутаним, нечітким сприйняттям дійсності внаслідок дуже швидкого, раптового перебігу подій, поганого самопочуття, зовнішніх перепон тощо: *Проказали те коротке слово й замовкли. Мовчали довго* (Лис, с. 30); *Стояли ще там і щось балакали* (Лис, с. 38).

Неозначено-особові речення широко використані для передачі інформації про колективні ритуальні, обрядові дії, пов'язані зі святами й обрядами, без називання їх конкретних виконавців, напр.: *Сорочку родині мою показали* (Лис, с. 34); *Чекали приїзду, точніше, приходу молодого, бо ж з одного села, звісно, разом з весільним супроводом, а після короткого спільного застілля, як годилося, мали рушати на вінчання. До того обряду, до того, як піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя, кричати «Гірко!» не годилося, то й не кричали* (Лис, с. 2).

Індивідуально-стильове акцентування лірико-психологічного струменя сприяло тому, що в романі Володимира Лиса гармонійно поєднуються різні типи мовлення: розповідь, опис і роздум. Тому увага до станів душі також знайшла втілення в неозначено-особових реченнях, у яких метафоризовані предикати включаються в передання описів чи міркувань із виразною психологізацією та ліризацією, напр.: *Закохаються, залюбляться, а там...* (Лис, с. 38).

Фіксуємо випадки функціонування неозначено-особових речень у ролі вставних компонентів, що називають джерело інформації, причому невизначеність суб'єкта дії в них зміщується в бік узагальнення, пор.: *І спосіб із травами од Герасими покійної, і ще дідівський, що рятував од ламання костей, од ревматизму та од глистів у голові, як у них в селі казали, — все перепробував* (Лис, с. 13); *Казали, назад вернутися* (Лис, с. 23). Подібна актуалізація допомагає розгорнути семантику типового в житті.

Отже, стилістична мотивація неозначено-особових речень у романі Володимира Лиса «Століття Якова» в основному зумовлена комунікативними потребами художньої розповіді, роздуму й опису. Різні семантико-синтаксичні моделі цих структур експлікують стильові домінанти психологізму й розмовності з властивими їй діалогізмом і динамічним та лаконічним викладом інформації, забезпечують експресивне зосередження уваги адресата на ключових діях і станах.

Це дослідження торкалося лише одного боку виявлення майстерності Володимира Лиса як художника слова. Чекають дослідження інші синтаксичні особливості цього видатного майстра.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вихованець І.Р.* Граматика української мови. Синтаксис: [підручник]. К.: Либідь, 1993. 368 с.

2. Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень: [посібник для вчителів]. К.: Радянська школа, 1984. 184 с.
3. Дудик П. С. Односкладні речення. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За загальною редакцією І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1972. 514 с.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Лис Володимир. Століття Якова. Харків: Клуб «Сімейного дозвілля», 2010. 189 с.

УДК 811.161.2'373.7

Анна Штефан

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»

З-поміж розмаїття стилістичних засобів мови роману Марії Матіос «Солодка Даруся» виокремлюються насамперед діалектизми, які допомагають авторці колоритно змалювати «українську історію 30-х — 70-х років минулого століття в її буковинському і галицькому варіантах» [Матіос, с. 4].

Як відомо, територіальний діалект — різновид національної мови, якому властива відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості. Звідси, відповідно, дослідження діалектизмів є актуальним як із позицій вивчення мовної системи загалом, так і можливості пізнання культури й історії народу. З одного боку, вони допомагають з'ясувати внутрішні закономірності еволюції літературної мови, з іншого, — сприяють усебічному розв'язанню питання про історичні зв'язки літературної мови та діалектів.

В українському мовознавстві вивченню діалектології свої праці присвячували багато науковців, зокрема Й. О. Дзендзелівський, С. П. Бевзенко, П. Ю. Гриценко, Ф. Т. Жилко, Б. В. Кобилянський, але праць, присвячених стилістичній функції діалектизмів у творах українських сучасних письменників, дуже мало, що підтверджує актуальність обраної теми.

Мета нашої розвідки полягає у виявленні діалектних особливостей уживання фразеологічних одиниць у романі Марії Матіос «Солодка Даруся».

Кількість українських діалектів, їхні межі і т. ін. є наслідком плеїдної диференціації з доісторичних часів, пізніших різночасових політико-адміністративних об'єднань і перегруповань земель, наявності і зміни впродовж тривалого періоду розвитку мови етносу адміністративних, культурних, релігійних та освітніх центрів [Бевзенко, с. 4].

У романі «Солодка Даруся» репрезентовано велику кількість фразеологізмів, які представляють загальновідомі трансформаційні процеси, що пов'язуються

Олена Джура ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ТИСЯЧОЛІТНІЙ МИКОЛАЙ» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО)	162
Наталя Ісакова ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	166
Ольга Коваль МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ	168
Ольга Колосова СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ	170
Олена Кукіна МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ	173
Аліна Меделяєва ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	177
Тетяна Ніфантьєва ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ	180
Марина Скидан ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО	182
Ярослав Скидан МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>СЛОВО</i> В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ	184
Вікторія Соприкіна УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	186
Олена Титаренко ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	188
Вікторія Усатенко ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	190
Олена Фурат КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ	193
Тетяна Чернецова СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	195
Анна Штефан ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»	197
Юлія Шевченко АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»	199